

O rozporu (Mao Ce-Tung, 1937)

Text je převzatý z knihy *O praxi a rozporu* od nakladatelství Grimmer z roku 2011. Děkuji především překladatelům Karlu Goldmannovi, Janu Sušerovi a Jarmile Fromkové za úžasný překlad. Žádám proto čtenáře našich stránek o zakoupení fyzické kopie této knihy, abychom podpořili všechny kdo na ní pracovali. <https://sok.bz/edice/o-praxi-a-rozporu>

Obsah:

- [1. Dva názory na svět](#)
  - [2. Všeobecnost rozporu](#)
  - [3. Specifičnost rozporu](#)
  - [4. Hlavní rozpor a hlavní stránka rozporu](#)
  - [5. Totožnost a boj protikladů](#)
  - [6. Místo antagonismu mezi rozpory](#)
  - [7. Závěr](#)
-

Tuto filozofickou práci napsal soudruh Mao Ce-tung brzy po práci „O praxi“ a s tímž cílem — totiž aby byly překonány vážné chyby dogmatického rázu, které se vyskytly tehdy ve straně; na toto téma přednášel na Protijaponské vojensko-politické univerzitě v Jen-anu. Při zařazování této práce do souboru vybraných spisů Mao Ce-tunga autor stať v dílčích otázkách doplnil, zkrátil a opravil.

Zákon rozporu ve věcech a jevech čili zákon jednoty protikladů je základním zákonem materialistické dialektiky. Lenin praví: „*Ve vlastním smyslu je dialektika studiem rozporu v samé podstatě předmětů...*“¹ Lenin často nazývá tento zákon podstatou dialektiky nebo jádrem dialektiky.² Proto při studiu tohoto zákona nemůžeme se nedotknout širokého okruhu problémů a mnohých filozofických otázek. Jestliže pronikneme do těchto otázek, pochopíme samy základy materialistické dialektiky. Jsou to tyto otázky: o dvou názorech na svět, o všeobecnosti rozporu, o specifičnosti rozporu, o hlavním rozporu a hlavní stránce rozporu, o totožnosti a boji protikladů, o místě antagonismu mezi rozpory.

Kritika idealismu Děborinovy školy, rozvinutá sovětskými filozofy v posledních letech, vzbudila u nás veliký zájem. Děborinův idealismus velmi škodlivě ovlivnil některé členy Komunistické strany Číny a je třeba říci, že dogmatické názory v naší straně souvisí s metodologií této školy.

Proto hlavním cílem našeho studia filozofie v současné době musí být vykořenění dogmatických názorů.

1. DVA NÁZORY NA SVĚT

V dějinách lidského poznání odedávna existují dvě koncepce zákonů vývoje světa, jedna metafyzická, druhá dialektická, které vytvářejí dva navzájem protikladné názory na svět. Lenin říká:

„Dvě základní (nebo dvě možné? dvě v historii se vyskytující?) koncepce vývoje (evoluce) jsou: vývoj jako zmenšování a zvětšování, jako opakování, a vývoj jako jednota protikladů (rozdvojení jednotného na vzájemně se vylučující protiklady a vzájemný vztah mezi nimi).“³

Lenin zde právě hovoří o těchto dvou rozdílných názorech na svět.

Jak v Číně, tak i v Evropě byl metafyzický způsob myšlení po velmi dlouhé historické období vlastní idealistickému světovému názoru a vládl v myslích lidí. Rovněž i materialismus byl v Evropě během počátečního období existence kapitalismu metafyzický.

V důsledku toho, že celá řada evropských států ve svém společensko-hospodářském vývoji vstoupila do fáze vysoce rozvitého kapitalismu, že výrobní síly, třídní boj a věda dosáhly v dějinách nebývalé úrovně vývoje a průmyslový proletariát se stal ohromnou hybnou silou dějin, vznikl marxistický dialekticko-materialistický světový názor. Tehdy se v táboře buržoazie vedle otevřeného, zcela nezakrytého reakčního idealismu objevil vulgární evolucionismus a vystoupil proti materialistické dialektice.

Metafyzika neboli vulgární evolucionismus zkoumá všechny věci ve světě jako izolované, nacházející se ve stavu klidu; zkoumá je jednostranně. Přívrženci takového názoru na svět zkoumají všechny věci a jevy na světě, jejich formy a kategorie jako na věky navzájem izolované a nikdy se neměnicí. Jestliže i uznávají změny, pak jen jako kvantitativní zvětšování nebo zmenšování a jako mechanické přemístování. Přitom příčiny takového zvětšování nebo zmenšování a přemístování leží nikoli ve věcech a jevech samých, nýbrž vně věcí a jevů, to jest v působení vnějších sil. Metafyzikové se domnívají, že se různé věci a jevy ve světě kvalitativně nemění a že podléhají jen změnám kvantitativního zvětšování nebo zmenšování. Metafyzikové se domnívají, že věc může toliko nekonečně reprodukovat sama sebe, avšak nemůže se přetvořit v jinou, odlišnou věc. Kapitalistické vykořisťování, kapitalistická konkurence, individualistická psychologie kapitalistické společnosti, to všechno — podle názorů metafyziků — může být odhaleno i ve staré otrokářské společnosti, ba i v prvobytné společnosti, a bude existovat věčně a neměnně. Když metafyzikové mluví o příčinách vývoje společnosti, vysvětlují je podmínkami vnějšími vzhledem ke společnosti — zeměpisným prostředím, podnebím ap. Snaží se prostě najít příčiny vývoje vně věcí a jevů samých, popírajíce poučku materialistické dialektiky, která říká, že vývoj je vyvoláván vnitřními rozpory, obsaženými ve věcech a jevech samých. Proto nejsou s to vysvětlit kvalitativní mnohotvárnost předmětů a jevů a přeměnu jedné kvality v jinou. V Evropě v 17. a 18. století byl vyjádřen tento způsob myšlení v mechanistickém materialismu a koncem 19. a na začátku 20. století ve vulgárním evolucionismu. V Číně pak metafyzický způsob myšlení, vyjádřený ve slovech *„nebe je neměnné, neměnné je i tao“*,⁴ byl zastáván po dlouhou dobu zcela prohnitou vládoucí feudální třídou. K mechanistickému materialismu a vulgárnímu evolucionismu, importovanému z Evropy v posledním století, se hlásila buržoazie.

V protikladu k metafyzickému názoru na svět vyžaduje dialekticko-materialistický světový názor, abychom při zkoumání vývoje věcí a jevů vycházeli z jejich vnitřního obsahu, z té souvislosti, v níž je jedna věc s jinými, to jest abychom zkoumali vývoj věcí a jevů jako jejich vnitřní, nutný samopohyb; přičemž každá věc (jev) je ve svém pohybu vzájemně spjatá a ve vzájemném působení s jinými, obklopujícími ji věcmi nebo jevy. Základní příčina vývoje věcí je nikoli vně věcí, nýbrž uvnitř nich, v rozporné povaze vnitřně vlastní věcem samým. Všem věcem a jevům jsou vnitřně vlastní rozpory. Ony právě rodí pohyb a vývoj věcí. Rozpory ve věcech a jevech samých jsou základní příčinou jejich vývoje, kdežto vzájemná souvislost s jinými věcmi nebo jevy a vzájemné

působení jedné věci nebo jevu na jiné věci a jevy jsou příčinami hrubého řádu. Tak materialistická dialektika rozhodně zavrhl metafyzickou teorii vnější příčiny nebo vnějšího popudu, zastávanou přívrženci mechanistického materialismu a vulgárního evolucionismu. Je naprosto jasné, že čistě vnější příčiny jsou schopny způsobovat jen mechanický pohyb věcí, to jest změny objemu a množství, avšak nelze jimi vysvětlit, proč věci a jevy mají nekonečnou kvalitativní mnohotvárnost a proč jedna kvalita přechází v jinou. Ve skutečnosti i mechanický pohyb, způsobovaný vnějším popudem, také se uskutečňuje prostřednictvím vnitřních rozporů věcí. V rostlinném a živočišném světě je prostý růst a kvantitativní vývoj také způsobován především vnitřními rozpory. Právě tak i vývoj společnosti je podmíněn především ne vnějšími, ale vnitřními příčinami.

Mnohé státy, existující v téměř stejných zeměpisných a podnebných podmínkách, liší se od sebe velmi značně úrovní svého vývoje a vyvíjejí se krajně nerovnoměrně. Dokonce i v jednotlivém státu bez jakýchkoli zeměpisných a klimatických změn uskutečňují se ohromné sociální přeměny. Imperialistické Rusko se přeměnilo v socialistický Sovětský svaz a uzavřené feudální Japonsko se stalo imperialistickým Japonskem, ačkoli zeměpisné podmínky a podnebí těchto zemí se nezměnily. V Číně, kde po dlouhou dobu vládl feudální řád, za posledních sto let došlo k velikým změnám. Zatímco se rovněž dějí velké změny směřující k vytváření svobodné, nové Číny, osvobozené od nevolnictví, zeměpisné prostředí a podnebí Číny se nijak nezměnily. Pravda, zeměpisné prostředí a podnebí celé zeměkoule i jejích jednotlivých částí se také mění, ale ve srovnání se změnami společnosti jsou tyto změny zcela nepatrné: jednotkou času, v němž dochází k patrným změnám v zeměpisném prostředí a podnebí, jsou desítky a stovky tisíciletí, kdežto pro změny ve společnosti jsou to tisíciletí, staletí, desetiletí, dokonce i několik let nebo měsíců (v období revoluce).

Z hlediska materialistické dialektiky jsou změny v přírodě podmíněny hlavně vývojem jejích vnitřních rozporů a změny ve společnosti hlavně vývojem rozporů uvnitř společnosti, to jest rozporů mezi výrobními silami a výrobními vztahy, mezi třídami, mezi novým a starým. Vývoj těchto rozporů žene společnost kupředu, vede k vystřídání staré společnosti společností novou.

Vylučuje materialistická dialektika vnější příčiny? Nikoli, nevylučuje. Materialistická dialektika tvrdí, že vnější příčiny jsou podmínkou změn, kdežto vnitřní příčiny základem změn, přičemž vnější příčiny působí prostřednictvím příčin vnitřních. Vejce, jemuž se dostalo potřebného množství tepla, mění se v kuře, ale teplo nemůže změnit kámen v kuře, protože je u nich rozdílný základ. Vzájemný vliv rozličných národů existuje trvale. V epoše kapitalismu, zvláště pak v epoše imperialismu a proletářských revolucí, je vzájemný politický, hospodářský a kulturní vliv a působení různých států obrovské. Říjnová socialistická revoluce zahájila novou éru nejen v dějinách Ruska, ale i v dějinách celého světa. Působila na vnitřní změny v různých zemích a rovněž, přitom s obzvláštní silou, působila na vnitřní změny v Číně. Avšak tyto změny v různých jiných zemích i v Číně se udály prostřednictvím vnitřní zákonitosti samých těchto zemí i Číny. V bitvě mezi dvěma armádami jsou vítězství a porážka určovány vnitřními příčinami. Vítězství je výsledkem síly armády nebo správného velení; porážka je podmíněna slabostí armády nebo chybami ve velení; vnější příčiny působí prostřednictvím vnitřních. Porážka, kterou roku 1927 způsobila buržoazie v Číně proletariátu, byla podmíněna existencí oportunistů uvnitř čínského proletariátu samého (uvnitř Komunistické strany Číny). Když jsme skoncovali s oportunismem, nastal znovu rozmach čínské revoluce. Potom čínská revoluce opět velmi trpěla pod úderem nepřítele — již v důsledku avanturistických tendencí, vyskytnuvších se uvnitř naší strany. Když jsme pak skoncovali s avanturismem, naše dílo znovu šlo k rozmachu. Aby tedy strana přivedla revoluci k vítězství, musí se opírat o správnou politickou linii a pevnou organizaci.

Dialektický názor na svět se zrodil i v Číně i v Egyptě, a to již ve starověku. Dialektika starých myslitelů měla však živelný, primitivní charakter: v důsledku sociálních a historických podmínek té doby nemohla ještě nabýt hotové formy. Proto nemohla všestranně vysvětlit svět a byla potom vystřídána metafyzikou. Známy německý filozof Hegel, který žil koncem 18. a na počátku 19. století, obohatil dialektiku velmi důležitým přínosem, jeho dialektika byla však idealistická. Teprve když velicí činitelé proletářského hnutí Marx a Engels zobecnili kladné výsledky, jichž dosáhlo lidstvo v průběhu vývoje poznání, zejména když kriticky přejali racionální prvky Hegelovy dialektiky a vytvořili velikou teorii dialektického a historického materialismu, uskutečnila se revoluce největší v dějinách lidského poznání. Potom tuto velikou teorii rozvinuli Lenin a Stalin. Jakmile tato teorie pronikla do Číny, vyvolala zde hned obrovské změny v myslích lidí.

Dialektický názor na svět učí lidi především dovedně zkoumat a analyzovat pohyb rozporů v různých věcech a jevech a na základě této analýzy určovat cesty vyřešení rozporů. Proto konkrétní pochopení zákona rozporu ve věcech je pro nás velmi důležité.

2. VŠEOBECNOST ROZPORU

Pro snazší výklad se z počátku zastavím u všeobecnosti rozporu a potom u jeho specifičnosti. Po objevu dialekticko-materialistického světového názoru velikými zakladateli marxismu Marxem a Engelsem a pokračovateli jejich díla Leninem a Stalinem byla materialistická dialektika uplatněna s plným úspěchem v mnohých oblastech zkoumání dějin lidstva i dějin přírody, v mnohých oblastech přetvoření společnosti i přetvoření přírody (například v SSSR). Všeobecnost rozporu již uznávají mnozí, a proto k objasnění dané otázky není třeba mnoho mluvit, pokud však jde o otázku specifičnosti rozporu, tu mnozí soudruzi, zejména dogmatikové, nedovedou se ještě orientovat. Nechápou, že v rozporech všeobecné existuje ve zvláštním. Nechápou také, jaký důležitý význam pro naše vedení revoluční praxe má zkoumání toho, co je specifické v rozporech obsažených v konkrétních věcech a jevech naší doby. Proto otázka o specifickém v rozporech vyžaduje vážné zkoumání, jemuž je třeba věnovat dostatečné místo. To je důvod, proč při studiu zákona rozporu ve věcech a jevech rozebereme z počátku otázku všeobecnosti rozporu, potom provedeme podrobnou analýzu otázky specifičnosti rozporu a pak se znovu vrátíme k otázce všeobecnosti.

Otázka o všeobecném čili absolutním charakteru rozporu má dvě stránky: zaprvé, rozpory existují v procesech vývoje všech věcí a jevů, zadruhé, v procesu vývoje každé věci a každého jevu existuje pohyb rozporů od začátku až do konce.

Engels praví: „*Pohyb sám je rozpor...*“⁵ Podle leninského vymezení zákon jednoty protikladů jest „*uznání (odhalení) odporujících si, vzájemně se vylučujících, protikladných tendencí ve všech jevech a procesech přírody, počítajíc v to i ducha i společnost* —.“⁶

Jsou správné tyto poučky? Ano, jsou správné. Vzájemná závislost a boj protikladů, obsažených v každému jevu, určují život všech věcí a jevů, jsou hybnou silou vývoje všech věcí a jevů. Není věcí, která by neobsahovala rozpory. Kdyby nebylo rozporů, nebylo by vývoje vesmíru.

Rozpor je základem prostých forem pohybu (na příklad mechanického pohybu) a tím spíše základem složitých forem pohybu.

Engels takto objasnil všeobecnost rozporu:

„*Když již jednoduché mechanické přemístování v sobě obsahuje rozpor, tím více vyšší formy pohybu hmoty a zejména pak organický život a jeho vývoj... Život spočívá právě především v tom, že nějaká*

bytost je v každém okamžiku táž a přece jiná. Život je tedy rovněž ve všech věcech a pochodech samých se vyskytující, sebe sama neustále kladoucí a sám sebe řešící rozpor, a jakmile rozpor přestává, přestává i Život, nastává smrt. Viděli jsme také, že ani v oblasti myšlení nemůžeme uniknout rozporům a že na příklad rozpor mezi vnitřně neomezenou lidskou poznávací schopností a její skutečnou existencí ve vesměs zevně omezených a omezeně poznávajících lidech se řeší v řadě pokolení, aspoň pro nás prakticky nekonečné, v nekonečném vzestupném vývoji... Pro vyšší matematiku je rozpor jedním z jejích hlavních základů... Ale už v nižší matematice se to hemží rozpory.“⁷

I Lenin stejným způsobem objasňoval všeobecnost rozporu:

„V matematice + a— . Diferenciál a integrál.

V mechanice akce a reakce.

Ve fyzice kladná a záporná elektřina.

V chemii sloučení a disociace atomů.

Ve vědě o společnosti třídní boj.“⁸

Ve válce útok a obrana, postup kupředu a ústup, vítězství a porážka — všechno toto jsou vzájemně protikladné jevy. Bez jedné strany neexistuje ani strana druhá. Boj a vzájemná souvislost těchto dvou stránek vytvářejí jediný celek války, jsou hybnou silou vývoje války, řeší výsledek války.

Každý rozpor v lidských pojmech je třeba posuzovat jako odraz objektivních rozporů. Objektívni rozpory, odrážejíce se v subjektivním myšlení, vytvářejí rozporný pohyb pojmů, jsou hybnou silou vývoje lidské myšlenky, neustále řeší otázky, které vyvstávají před lidskou myšlenkou.

Různost a boj rozdílných názorů ve straně vznikají neustále; a to je ve straně odrazem třídních rozporů a rozporů mezi novým a starým, existujících ve společnosti. Není-li ve straně rozpor a boje názorů, v jehož průběhu jsou rozpory překonávány, přestává strana žít.

Zjistili jsme tedy, že všude, ve všech procesech, existují rozpory — jak v prostých, tak i ve složitých formách pohybu, jak v objektivním světě, tak i v lidském vědomí. Existuje však rozpor v počátečním stadiu každého procesu? Obsahuje proces vývoje každé věci a jevu rozpory od počátku až do konce?

Jak je zřejmé ze statí, v nichž sovětsí filozofové kritizují Děborinovu školu, tato škola zastávala stanovisko, že se rozpor objevuje nikoli v samém počátku procesu, ale teprve v určitém stadiu jeho vývoje. Před tím tedy vývoj procesu se děje působením vnějších, nikoli vnitřních příčin. Tak Děborin sklouzává k metafyzické teorii vnějšího popudu, k mechanicismu. Zkoumajíce z tohoto hlediska konkrétní problémy, děborinci přicházeli k závěru, že mezi kulaky a rolnickými masami v sovětských podmínkách existují jen rozdíly, nikoli však rozpory, a plně souhlasili s bucharinským stanoviskem. Zkoumajíce francouzskou revoluci, domnívali se, že před revolucí v třetím stavu, sestávajícím z dělníků, rolníků a buržoazie, také existovaly jen rozdíly, nebylo však rozporů. Tento názor Děborinovy školy je protimarxistický. Děborinci nechápali, že v jakémkoli rozdílu již je vložen rozpor, že rozdíl je rozpor. Jakmile se objevila buržoazie a proletariát, vznikl již rozpor mezi prací a kapitálem; tento rozpor se tehdy ještě nezostřil. Mezi dělníky a rolníky i v sociálních podmínkách Sovětského svazu je rozdíl. Tento rozdíl mezi nimi je rozpor, který se však nemůže zostřit a stát antagonismem, nemůže nabýt formy třídního boje, není stejného významu jako rozpor

mezi prací a kapitálem; dělníci a rolníci v průběhu socialistické výstavby vytvořili pevný svazek a uvedený rozpor se postupně řeší v procesu vývoje od socialismu ke komunismu. Zde lze mluvit jen o rozdílech v charakteru rozporů, ne však o přítomnosti neb nepřítomnosti rozporů. Rozpor je všeobecný, absolutní, existuje ve všech procesech vývoje věcí a jevů a proniká všechny procesy od počátku až do konce.

Co znamená vznik nového procesu? To znamená, že stará jednota a protiklady ji vytvářející ustupují nové jednotě a vytvářejícím ji novým protikladům, a tehdy vzniká nový proces jako vystřídaní starého. Starý proces končí, nový proces vzniká. Nový proces, obsahující nové rozpory, začíná historii vývoje svých rozporů.

Lenin ukazuje, že Marx dal v Kapitálu vzor analýzy pohybu rozporů, probíhajících celým procesem vývoje věci, jevu od začátku až do konce. To je metoda, kterou je třeba uplatňovat při zkoumání procesu vývoje jakéhokoli jevu. A sám Lenin správně uplatňoval tuto metodu, pronikající všechny jeho práce.

„Marx analyzuje v Kapitálu z počátku nejprostší, nejobvyklejší, nejzákladnější, nejběžnější vztah buržoazní (zbožní) společnosti, s níž se milionkrát setkáváme: směnu zboží. Analýza odhaluje v tomto nejprostším jevu (v této „buňce“ buržoazní společnosti) všechny rozpory (resp. zárodky rozporů) soudobé společnosti. Další výklad nám ukazuje vývoj (i růst i pohyb) těchto rozporů i této společnosti v celku jejích jednotlivých částí od jejího počátku až k jejímu konci.“

Hned za tím Lenin ukazuje: „Taková musí být metoda výkladu (resp. studia) dialektiky vůbec...“⁹

Čínští komunisté si musí osvojit tuto metodu: jen tehdy budou umět správně analyzovat dějiny a současnou situaci čínské revoluce a určovat její perspektivy.

3. SPECIFIČNOST ROZPORU

Jak jsme už řekli výše, všeobecný a absolutní charakter rozporu záleží v tom, že rozpory se vyskytují v procesu vývoje všech jevů a pronikají proces vývoje každého jevu od začátku až do konce.

Nyní se zastavíme u toho, co je specifické a relativní v rozporech.

Tuto otázku je třeba prozkoumat z několika hledisek.

Především rozpory všech rozmanitých forem pohybu hmoty i specifický charakter. Poznávání hmoty člověkem je poznání forem pohybu hmoty, protože ve světě neexistuje nic, kromě pohybující se hmoty, přičemž pohyb hmoty má vždy určité formy. Zabýváme-li se každou jednotlivou formou pohybu, musíme mít na zřeteli to obecné, co má každá jednotlivá forma pohybu společné s různými jinými formami pohybu. Avšak ještě důležitější je — a to je základem našeho poznání věcí — všimnout si toho specifického, co je vlastní každé formě pohybu, to jest mít zřeteli její kvalitativní odlišnost od ostatních forem pohybu. Jen takovým způsobem můžeme odlišovat jeden jev od jiného. Každá forma pohybu obsahuje své specifické rozpory, utvářející specifickou podstatu jevu, která ji odlišuje od jiných jevů. V tom záleží vnitřní příčina nebo základ nekonečné mnohotvárnosti věcí a jevů, existujících ve světě. V přírodě existuje množství forem pohybu: mechanický pohyb, zvuk, světlo, teplo, elektřina, rozklad, slučování atd. Všechny tyto formy pohybu hmoty existují ve vzájemné závislosti, ale svou podstatou se od sebe navzájem liší. Specifická podstata každé formy pohybu hmoty je určována specifickými rozpory, vlastními jí samé. Tato poučka se týká nejen

přírody: stejně platí i pro společenské i pro ideologické jevy. Každá společenská forma, každá forma vědomí obsahuje své specifické rozpory a má svou specifickou podstatu.

Rozhraničení oblastí ve vědě se zakládá právě na specifických rozporech, obsažených v objektech vědeckého bádání. Zkoumání určitých rozporů, vlastních jen určité oblasti jevů, tvoří předmět té či oné vědy. Například plus a minus v matematice, akce a reakce v mechanice, kladná a záporná elektřina ve fyzice, rozklad a slučování v chemii, výrobní síly a výrobní vztahy, třídy a boj tříd ve společenských vědách, útok a obrana ve vojenské vědě, idealismus a materialismus, metafyzika a dialektika ve filozofii atd. — to vše tvoří předměty bádání různých věd právě v důsledku existence specifických rozporů a specifické podstaty. Samozřejmě bez poznání všeobecného v rozporech není možno odhalit obecné příčiny nebo obecné základy pohybu, vývoje věcí. Avšak bez zkoumání specifického v rozporech není možno určit specifickou podstatu, odlišující jeden jev od jiných, nelze odhalit specifické příčiny nebo specifické základy pohybu, vývoje jevů, nelze rozlišovat jevy, nelze rozhraničit oblasti vědeckého bádání.

Všimneme-li si posloupnosti pohybu lidského poznání, vidíme, že se vždy postupně rozšiřuje od poznání jedinečného a specifického k poznání obecného. Lidé vždy poznávají především specifickou podstatu mnohých odlišných jevů, a teprve potom mohou přecházet k zobecnění, poznávat obecnou podstatu jevů. Jen když poznáme danou obecnou podstatu, když se řídíme tímto obecným poznatkem a dále zkoumáme různé konkrétní věci, které ještě nebyly prozkoumány nebo byly prozkoumány povrchně, a když najdeme jejich specifickou podstatu, můžeme doplnit, obohatit a rozvinout poznání dané obecné podstaty, nedopouštějíce, aby toto poznání obecné podstaty se přeměnilo v něco zkosnatělého a mrtvého. Takové jsou dvě etapy procesu poznání:

první — od specifického k obecnému, druhá — od obecného k specifickému. Vývoj lidského poznání představuje vždy pohyb po spirále, přičemž každý kruh pozvedává poznání na vyšší stupeň, neustále je prohlubuje (jestliže se při tom přísně dodržuje vědecká metoda). Chyba našich dogmatiků v tomto procesu spočívá na jedné straně v nepochopení toho, že jedině po prozkoumání specifického v rozporu a poznání specifické podstaty jednotlivých věcí možno plně poznat obecné v rozporu, v plné míře poznat obecnou podstatu věcí: na druhé straně spočívá jejich chyba v nepochopení toho, že po poznání obecné podstaty věcí je nutno pokračovat ve zkoumání konkrétních věcí, prostudovaných dosud povrchně nebo nově se objevivších. Naši dogmatikové jsou nedbalci, kteří zavrhuji jakoukoli lopotnou badatelskou práci s konkrétními věcmi, berou obecné pravdy jako něco spadlého z nebe, převracejí je v cosi nepostižitelného, v čistě abstraktní formule, zcela popírají a stavějí na hlavu normální posloupnost poznávání pravdy lidmi. Nechápou rovněž vzájemnou souvislost dvou etap poznání: od specifického k obecnému a od obecného ke specifickému. Vůbec nechápou marxistickou teorii poznání.

Je třeba zkoumat nejen specifické rozpory každého velkého systému forem pohybu hmoty a podstatu podmíněnou těmito rozpory, ale i specifické rozpory každé z těchto forem pohybu hmoty na každé jednotlivé etapě dlouhé cesty jejího vývoje a podstatu každé z forem. Všechny formy pohybu v každém skutečném a nikoli vymyšleném procesu vývoje jsou kvalitativně odlišné a je třeba věnovat v naší badatelské práci pozornost tomuto momentu, přičemž právě tím je nutno začínat.

Kvalitativně odlišné rozpory se mohou řešit jen kvalitativně odlišnými metodami. Například rozpor mezi proletariátem a buržoazií se řeší metodou socialistické revoluce. Rozpor mezi lidovými masami a feudálním řádem se řeší metodou demokratické revoluce. Rozpor mezi koloniemi a

imperialismem se řeší metodou národně revoluční války. Rozpor mezi dělnickou třídou a rolnictvem v socialistické společnosti se řeší metodou kolektivizace a mechanizace zemědělství. Rozpory uvnitř komunistické strany se řeší metodou kritiky a sebekritiky. Rozpory mezi společností a přírodou se řeší metodou rozvoje výrobních sil. Proces se mění, starý proces a staré rozpory jsou likvidovány, rodí se nový proces a nové rozpory a v souhlase s tím se mění i metody řešení rozporů. Rozpory, rozřešené únorovou revolucí a Říjnovou revolucí v Rusku, jakož i metody, uplatněné v obou těchto revolucích k rozřešení rozporů, byly podstatně odlišné. Řešení odlišných rozporů odlišnými metodami — to je princip, který musí marxisté-leninisté přísně dodržovat. Dogmatikové však tento princip nedodržují, nechápou rozdíly podmínek, v nichž probíhají různé revoluce, nechápou tedy, že odlišné rozpory se musí řešit odlišnými metodami, na všechno narážejí šablonovitě schéma, které pokládají za neměnné; to ovšem může přivést revoluci jen k neúspěchům nebo zcela pokazit dílo, které až dosud šlo dobře.

Abychom v procesu vývoje jakéhokoli jevu odhalili specifické rysy rozporů v jejich celkovém souhrnu a vzájemné souvislosti, to jest, abychom odhalili podstatu procesu vývoje jevu, musíme odhalit specifické rysy všech stránek rozporů obsažených v tomto procesu, v opačném případě nebude možno odhalit podstatu procesu; a tomu je třeba v naší badatelské práci věnovat důkladnou pozornost.

Proces vývoje každého významného jevu obsahuje celou řadu rozporů. Například v procesu čínské buržoazně demokratické revoluce existuje rozpor mezi různými utlačenými třídami čínské společnosti a imperialismem, rozpor mezi lidovými masami a feudálním řádem, rozpor mezi rolnictvem a městskou drobnou buržoazií na jedné straně a buržoazií na druhé straně, rozpory mezi různými reakčními vládnoucími klikami atd. — situace je zde mimořádně složitá. A nejen všechny tyto rozpory mají svůj specifický charakter a nelze je házet do jednoho pytle, ale i obě strany každého rozporu rovněž mají své zvláštnosti, a k nim také nelze přistupovat stejným způsobem. My, čínští revolucionáři, musíme chápat specifičnost rozporů nejen v jejich celkovém souhrnu, to jest v jejich vzájemné souvislosti, nýbrž musíme zkoumat i všechny jednotlivé stránky rozporů, neboť jen tak můžeme pochopit jejich celkový souhrn. Pochopit obě stránky rozporu znamená pochopit zvláštní postavení zaujímané každou z obou stránek, pochopit, v jakých konkrétních formách vstupují ve vztah vzájemné podmíněnosti a protikladnosti, jaké jsou konkrétní metody boje, uplatňované oběma stránkami v jejich vzájemné spojitosti a protikladnosti, a rovněž i po přerušení vzájemné spojitosti. Studium těchto otázek je velmi důležité. Právě to měl na mysli Lenin, když řekl, že samo jádro, živá duše marxismu, je konkrétní analýza konkrétní situace.¹⁰ Naši dogmatikové porušují Leninovy pokyny, nikdy si nelámou hlavu konkrétní analýzou jakéhokoli jevu, jejich stati a řeči jsou pak jen prázdné, bezpředmětné omílání šablonovitých schémat a vytvářejí v naší straně zcela ohavný styl.

Při zkoumání jakékoli otázky je nepřijatelný subjektivismus, jednostrannost a povrchnost. Subjektivismus je neschopnost přistupovat k otázce objektivně, to jest přistupovat materialisticky, o čemž jsem již mluvil v práci „O praxi“. Jednostrannost se projevuje v neschopnosti zkoumat otázky všestranně, v chápání pouze jednoho z protikladů: například když lidé chápou jen Čínu, nechápou však Japonsko, chápou jen komunistickou stranu, nechápou však Kuomintang, chápou jen proletariát, nechápou však buržoazii, chápou jen rolnictvo, nechápou však statkáře, dovedou se orientovat v příznivé situaci, nedovedou se však orientovat v obtížné situaci, chápou jen minulost, nechápou však budoucnost, chápou jen jednotlivé, nechápou však celek, chápou jen nedostatky, nechápou však úspěchy, chápou jen žalobce, nechápou však obžalovaného, chápou jen nelegální

revoluční práci, nechápou však legální revoluční práci atd. — jedním slovem nechápou zvláštnosti různých stránek rozporů. To právě znamená přistupovat k otázce jednostranně čili pro dílčí věci nevidět celek, pro stromy nevidět les. Když se takto přistupuje k otázkám, pak nelze najít metodu vyřešení rozporů, nelze uskutečnit revoluční úkoly, nelze vykonat svěřenou práci, nelze správně rozvíjet boj názorů ve straně. Sun-c¹¹ v rozboru otázek války pravil: „Znej protivníka i sebe a budeš neporazitelný“ Mluvil o dvou bojujících stranách. Wej Čeng, který žil v tchangské epoše, pravil: „Vyslechneš-li všechny, poznáš pravdu; uvěříš-li jednomu, zůstaneš v nevědomosti“¹²; i on chápal chybnost jednostranného přistupování k otázkám. Naši soudruzi však přistupují k otázkám jednostranně, a proto se nezdá dostávat do úzkých. Hrdina románu Šuej-chu-čuan¹³ Sung Ťiang třikrát zaútočil na Ču-ťia-čuang, ale dvakrát utrpěl porážku pro neznalost situace a nesprávnou metodu akcí. Když pak změnil metodu akcí a provedl nejprve průzkum situace, získal orientaci v soustavě labyrintů, přerušil spojení mezi osadami Li-ťia-čuang, Chu-ťia-čuang a Ču-ťia-čuang, skrytě propašoval své lidi do protivníkovy tábora a uplatnil metodu podobnou trojskému koni, o němž vypráví jedna cizozemská pověst, jeho třetí útok byl korunován úspěchem. Román Šuej-chu-čuan obsahuje celou řadu příkladů uplatnění materialistické dialektiky, mezi nimiž třikrát opakovaný útok na Ču-ťia-čuang je jedním z nejlepších. Lenin říká: „*Abychom skutečně znali předmět, musíme postihnout, prozkoumat všechny jeho stránky, všechny spojitosti a „zprostředkování“ Toho nikdy nedosáhneme plně, ale požadavek všestrannosti nás uvaruje chyb a umrtvení.*“¹⁴ Je třeba si zapamatovat jeho slova.

Povrchnost záleží v tom, že lidé neberou v úvahu ani zvláštnost rozporu vcelku, ani zvláštnosti jeho různých stránek, popírají nutnost hluboko proniknout do podstaty věci a zevrubně prozkoumat zvláštnosti rozporu, pozorují odkudsi zdaleka, postihují jen hrubě orientačně obecné rysy rozporu a ihned se snaží jej řešit (odpovídají na otázky, rozhodují spory, vykonávají práci, řídí válečné operace). Takovýto přístup k věci má vždy žalostné následky.

Příčinou, proč se naši soudruzi, trpící dogmatismem a empirismem, dopouštějí chyb, je jejich subjektivní, jednostranný a povrchní přístup k věcem. Jednostrannost a povrchnost — to je také subjektivismus. Jestliže všechny objektivně existující věci jsou ve skutečnosti vzájemně spjaty a mají vnitřní zákonitosti, avšak lidé místo toho, aby to správně obráželi, zkoumají jevy jednostranně nebo povrchně, nepoznávají jejich vzájemnou spojitost a vnitřní zákonitosti, pak přistupování těchto lidí k věcem je subjektivistické.

Musíme zkoumat nejen zvláštnosti pohybu rozporů v celkovém procesu vývoje jevů — v jejich vzájemné spojitosti a s ujasněním zvláštností každé stránky rozporu; různé etapy tohoto celkového procesu vývoje určitého jevu mají své zvláštnosti, které rovněž nesmíme přehlížet.

Základní rozpor v procesu vývoje jevů a podstata procesu, podmíněná tímto základním rozporem, zůstávají až do okamžiku zakončení procesu, avšak situace často bývá různá v různých etapách dlouhého procesu vývoje jevu. Děje se tak proto, že ačkoli charakter základního rozporu v procesu vývoje jevu a podstata tohoto procesu se nemění, základní rozpor v různých etapách dlouhého procesu vývoje nabývá stále ostřejších forem.

Přitom z celé řady velkých a malých rozporů, podmíněných nebo ovlivňovaných základním rozporem, některé se zostrují, jiné se dočasně nebo částečně řeší nebo zmírňují, třetí nově vznikají. Právě proto se v procesu objevují různé etapy. Kdo nevěnuje pozornost etapám procesu vývoje jevu, není s to náležitým způsobem řešit rozpor vlastní tomuto jevu.

Například když kapitalismus epochy volné konkurence se přeměnil v imperialismus, nijak se nezměnila povaha dvou antagonistických tříd — proletariátu a buržoazie — ani se nezměnila buržoazní podstata dané společnosti, avšak rozpory mezi těmito dvěma třídami se zostřily, vznikly rozpory mezi monopolistickým a nemonopolistickým kapitálem, zostřily se rozpory mezi mateřskými zeměmi a koloniemi, zvláště ostře se projeví rozpory mezi kapitalistickými zeměmi, to jest rozpory vyvolávané nerovnoměrným vývojem různých zemí. Tak vzniklo zvláštní stadium kapitalismu — stadium imperialismu. Leninismus se stal marxismem epochy imperialismu a proletářské revoluce právě proto, že Lenin a Stalin správně objasnili tyto rozpory a vypracovali správnou teorii a taktiku proletářské revoluce, povolání je rozřešit.

Vezmeme-li proces buržoazně demokratické revoluce v Číně, zahájené revolucí roku 1911, vidíme zde také několik specifických etap. Zejména to období revoluce, kdy v jejím čele stála buržoazie, a to období, kdy v čele revoluce stanul proletariát, jsou dvě zcela rozdílné historické etapy. Vedoucí úloha (hegemonie) proletariátu v základě změnila tvář revoluce, vedla k přeskupení třídních sil, k širokému rozmachu agrární revoluce, učinila revoluci, namířenou proti imperialismu a feudalismu, důslednou, vytvořila možnost přerůstání demokratické revoluce v revoluci socialistickou atd. Všechno toto bylo nemožné v tom období revoluce, kdy vedení měla v rukou buržoazie. Ačkoli se nijak nezměnil charakter hlavního rozporu celého procesu, to jest charakter tohoto procesu jako protiimperialistické a protifeudální demokratické revoluce (druhá stránka tohoto rozporu je polokoloniální a polofeudální charakter země), přece v průběhu tohoto dlouhého období došlo k takovým událostem, jako byla porážka revoluce roku 1911 a nastolení panství severních militaristů, vytvoření první jednotné národní fronty a revoluce roku 1924—1927, rozpad jednotné fronty a přechod buržoazie do tábora kontrarevoluce, válečné domácí rozbroje nových militaristů, revoluční agrární válka, vytvoření druhé jednotné národní fronty a proti-japonská válka. Jinými slovy v průběhu o něco více než dvaceti let jsme prošli několika etapami vývoje, vyznačujícími se tím, že se jedny rozpory zostřovaly (například revoluční agrární válka a vpád Japonska do čtyř severovýchodních čínských provincií), jiné rozpory byly dočasně částečně řešeny (například likvidace severních militaristů, konfiskace statkářské půdy), třetí nově vznikaly (například boj mezi novými militaristy, nebo když statkáři uchvátili znova svou dřívější půdu po naší ztrátě revolučních základů v jižní Číně) apod.

Při zkoumání specifického charakteru rozporů v různých etapách procesu vývoje jevu je třeba nejen je zkoumat ve vzájemné spojitosti a celkovém souhrnu, ale přistupovat k nim s ujasněním každé stránky rozporu v každé etapě vývoje.

Vezměme například Kuomintang a komunistickou stranu: pokud Kuomintang (jedna stránka) v období první jednotné fronty uskutečňoval tři základní politické zásady Sunjatsena — přátelství se sovětským Ruskem, svazek s komunistickou stranou a podporu dělníků a rolníků — potud byl revoluční, životaschopný a ztělesňoval svazek různých tříd v demokratické revoluci. Po roce 1927 se Kuomintang změnil ve svůj přímý protiklad, v reakční blok statkářů a velkoburžoazie. Po událostech v Si-anu v prosinci 1936 opět začal v Kuomintangu obrat ve směru zastavení občanské války a svazku s komunistickou stranou pro společný boj proti japonskému imperialismu. Takové jsou zvláštnosti Kuomintangu ve třech etapách. Tyto zvláštnosti vznikly ovšem z mnoha příčin. Komunistická strana Číny (druhá stránka), byla v období první jednotné fronty ještě mladá, a i když se hrdinsky postavila v čelo revoluce 1924 až 1927, přece projevila nezralost v chápání charakteru, úkolů a metod revoluce. Právě proto směr Čchen-tu-siouův, který vznikl v poslední periodě této revoluce, mohl vykonat své dílo a přivedl revoluci k porážce. Po roce 1927 se komunistická strana

hrdinsky postavila v čelo revoluční agrární války, vytvořila revoluční armádu a revoluční základny, avšak připustila chyby avanturistického rázu, což velmi vážně poškodilo armádu i základny. Po roce 1935 překonala komunistická strana tyto chyby, stanula v čele nové jednotné protijaponské fronty, jejíž veliký boj se rozvíjí v současné době. V dané etapě je již komunistická strana stranou, která prošla zkouškou dvou revolucí a má bohaté zkušenosti. Takové jsou zvláštnosti Komunistické strany Číny ve třech etapách. Tyto zvláštnosti rovněž vznikly z celé řady příčin. Bez prozkoumání těchto zvláštností nelze pochopit zvláštnosti vzájemných vztahů mezi Kuomintangem a komunistickou stranou v různých etapách vývoje: vytvoření jednotné fronty, rozpad jednotné fronty a znovuvytvoření jednotné fronty.

Ovšem abychom prozkoumali všechny zvláštnosti obou stran, musíme přistoupit k této otázce ještě hlouběji — musíme prozkoumat třídní základ obou stran a ty rozpory, které na tomto základě vznikaly v různých obdobích mezi každou z těchto politických stran a jinými silami politického života. Například Kuomintang v období prvního svazku s komunistickou stranou byl — na jedné straně — v rozporu se zahraničními imperialisty, proto vystupoval proti imperialismu, avšak na druhé straně byl v rozporu s lidovými masami uvnitř země: slovy sliboval pracujícím hory doly, ale ve skutečnosti jim dal nicotně málo nebo doslova nic. A v období války proti komunistům Kuomintang bojoval ve svazku s imperialismem a feudalismem proti lidovým masám, likvidoval škrtem pera všechna práva vydobytá lidovými masami v revoluci; tím zosílil rozpor mezi sebou a lidovými masami. Nyní v období protijaponské války — v důsledku existence rozporů mezi Kuomintangem a japonským imperialismem — je Kuomintang na jedné straně zainteresován na svazku s komunistickou stranou, avšak na druhé straně nikterak neoslabuje svůj boj a represálie proti komunistické straně a Čínskému lidu. Komunistická strana pak pevně šla a jde spolu s lidovými masami v boji proti imperialismu a feudalismu. Ovšem v nynějším období protijaponské války začala komunistická strana provádět umírněnou politiku vůči Kuomintangu a feudálními silám v zemi, protože se Kuomintang vyslovil pro odpor proti japonským vetřelcům. V důsledku všech těchto okolností se mezi oběma stranami jednou utváří svazek, jindy se rozhořívá boj, přičemž se i v obdobích svazku vytváří složitá situace, kdy současně existuje i svazek i boj. Bez prozkoumání zvláštností těchto protikladných stránek nepochopíme nejen vzájemné vztahy každé z těchto dvou politických stran s jinými silami politického života, ale ani vzájemné vztahy mezi těmito politickými stranami samými.

Z toho vyplývá, že při zkoumání zvláštností jakýchkoli rozporů — rozporů v různých formách pohybu hmoty, rozporů ve formách pohybu v různých procesech vývoje, různých stránek rozporů v těch či oněch procesech vývoje, rozporů v procesech vývoje v různých etapách těchto procesů a rovněž různých stránek rozporů v různých etapách vývoje — při zkoumání všech těchto zvláštností rozporů je nepřípustná subjektivní libovůle, je nezbytná konkrétní analýza. Bez konkrétní analýzy nelze poznat žádné zvláštnosti rozporů. Musíme si stále pamatovat Leninova slova: konkrétní analýza konkrétní situace.

Skvělé vzory takové konkrétní analýzy dali nám nejprve Marx a Engels.

Když Marx a Engels uplatnili zákon rozporu v jevech na zkoumání společensko-historického procesu, spatřili rozpor mezi výrobními silami a výrobními vztahy, rozpor mezi třídními vykořisťovateli a třídou vykořisťovaných a rovněž — zplozený těmito rozpory — rozpor mezi ekonomickou základnou a politickou, ideologickou atd. nadstavbou. Objevili, že tyto rozpory nevyhnutelně vyvolávají v různých třídních společnostech sociální revoluce, různé svým charakterem.

Když Marx uplatnil tento zákon na zkoumání ekonomické struktury kapitalistické společnosti, objevil rozpor mezi společenským charakterem výroby a soukromou formou přivlastňování jako základní rozpor této společnosti. Tento rozpor se projevuje v rozporu mezi organizovaným charakterem výroby na jednotlivých závodech a neorganizovaným charakterem výroby v celé společnosti. V třídních vztazích se pak tento rozpor projevuje v rozporu mezi třídou kapitalistů a třídou proletářů.

V důsledku nesmírné mnohotvárnosti jevů a neomezenosti vývoje může se to, co je v jednom případě všeobecným, přeměnit v jiném určitém případě ve zvláštní. A naopak to, co v jednom určitém případě je zvláštním, může se v jiném určitém případě přeměnit ve všeobecné.

Kapitalistickému řádu vlastní rozpor mezi společenským charakterem výroby a soukromým vlastnictvím výrobních prostředků je obecným pro všechny země, kde existuje a vyvíjí se kapitalismus. Pro kapitalismus má tento rozpor všeobecný charakter. Avšak tento rozpor, vlastní kapitalismu, je jevem, který náleží určité historické etapě ve vývoji třídní společnosti vůbec, a z hlediska rozporu mezi výrobními silami a výrobními vztahy v třídní společnosti vůbec je tento rozpor specifický. Ovšem odhaliv specifický charakter všech rozporů kapitalistické společnosti, Marx tím zároveň ještě hlouběji, ještě plněji, ještě všestranněji odhalil všeobecný charakter rozporu mezi výrobními silami a výrobními vztahy v třídní společnosti vůbec.

Protože zvláštní je spojeno s obecným, protože každému jevu vnitřně náleží nejen to, co je v rozporu zvláštním, ale i to, co je v něm obecným, obecné existuje ve zvláštním. Proto při studiu určitého jevu je třeba odhalit obě tyto stránky a jejich vzájemnou spojitost, odhalit i to zvláštní i to obecné, co vnitřně náleží danému jevu, a vzájemnou spojitost mezi nimi, odhalit vzájemnou spojitost daného jevu s mnohými jinými jevy, existujícími mimo něj. Stalin při výkladu historických kořenů leninismu ve své znamenité práci „O základech leninismu“ analyzuje mezinárodní situaci, v níž se zrodil leninismus, analyzuje rozpory kapitalismu, dosáhnuvší při imperialismu krajního napětí, a ukazuje, jak tyto rozpory vedly k tomu, že proletářská revoluce se stala otázkou bezprostřední praxe a vytvořily se příznivé podmínky pro přímou zteč kapitalismu; kromě toho analyzuje příčiny, proč se Rusko stalo ohniskem leninismu, proč carské Rusko bylo tehdy uzlovým bodem všech rozporů imperialismu a proč právě ruský proletariát se stal avantgardou mezinárodního revolučního proletariátu.

Tak Stalin na základě analýzy toho obecného, co existuje v rozporech vlastních imperialismu, ukázal, že leninismus je marxismem epochy imperialismu a proletářské revoluce; na základě analýzy toho specifického v těchto obecných rozporech, co bylo vlastní imperialismu carského Ruska, vysvětlil, proč právě Rusko se stalo vlastní teorie a taktiky proletářské revoluce, přičemž toto specifické zahrnovalo v sobě i to, co bylo v daných rozporech obecným. Tato stalinská analýza je nám vzorem poznání specifického a obecného v rozporech a vzájemné spojitosti mezi tím a oním.

Když Marx i Engels, a rovněž Lenin i Stalin mluvili o uplatňování dialektiky při zkoumání objektivních jevů, vždy poukazovali na nepřipustnost jakékoli subjektivní libovůle, na nezbytnost vycházet z konkrétních podmínek vlastního pohybu objektivní skutečnosti, a rozpoznávat v těchto jevech konkrétní rozpory, studovat konkrétní postavení stránek rozporu a konkrétní vzájemnou souvislost protikladů. Naši dogmatikové se setkávají neustále s nezdarem právě proto, že jim chybí takovéto přistupování k věcem. Musíme vyvodit poučení z bankrotu dogmatiků a osvojit si vědecké přistupování k věcem, neboť jiná metoda zkoumání neexistuje.

Vztah mezi všeobecností a specifičností rozporu je vztah mezi obecným a jedinečným. Všeobecnost spočívá v existenci rozporů ve všech procesech v tom, že rozpory jsou obsaženy ve všech procesech od počátku až dokonce: rozporný je i pohyb, i věc, i proces, i myšlení. Popírat rozpory v jevech znamená popírat všechno. To je všeobecný zákon, platný bez výjimky pro všechny doby a země. Proto je rozpor obecný, absolutní. Avšak toto obecné existuje prostřednictvím jedinečného, bez jedinečného nemůže být obecné. Cožpak může existovat obecné, vyloučíme-li vše jedinečné?

Jedinečné vzniká v důsledku toho, že každý rozpor má své zvláštnosti. Vše jedinečné je podmíněné, dočasné, a proto relativní.

Tato poučka o obecném a jedinečném, absolutním a relativním je jádrem otázky o rozporech, obsažených v jevech; nepochopit tuto poučku znamená zřít se dialektiky.

4. HLAVNÍ ROZPOR A HLAVNÍ STRÁNKA ROZPORU

V otázce specifičnosti rozporů jsou ještě dva momenty, které je nutno prozkoumat zvlášť — a to hlavní rozpor a hlavní stránku rozporu.

V každém složitém procesu vývoje jevů existuje celá řada rozporů, mezi nimiž je vždy jeden rozpor hlavní; jeho existence a vývoj určuje existenci a vývoj ostatních rozporů a působí na ně.

Například v kapitalistické společnosti dvě protikladné síly — proletariát a buržoazie — vytvářejí hlavní rozpor. Jiné rozpory, jako například rozpor mezi zbytky třídy feudálů a buržoazií, rozpor mezi rolníky-drobnými vlastníky a buržoazií, rozpor mezi proletariátem a rolníky-drobnými vlastníky, rozpor mezi nemonopolistickou buržoazií a monopolistickou buržoazií, rozpor mezi buržoazní demokracií a fašismem, rozpory mezi kapitalistickými zeměmi, rozpory mezi imperialismem a koloniemi — tyto a jiné rozpory jsou všechny určovány a ovlivňovány oním hlavním rozporem.

V polokoloniální zemi, jako například v Číně, dávají vztahy mezi hlavním rozporem a vedlejšími rozpory složitý obraz.

Za agresivní války imperialistů proti takové zemi mohou se její různé třídy s výjimkou nevelké hrstky národních zrádců dočasně semknout k vedení národní války proti imperialismu. V tom případě se stává rozpor mezi imperialismem a danou zemí hlavním rozporem, zatímco všechny rozpory mezi různými třídami uvnitř této země (včetně hlavního rozporu — mezi feudálním řádem a lidovými masami) dočasně ustupují na druhořadé místo a zauímají podřízené postavení. Taková situace byla charakteristická pro opiovou válku roku 1840 v Číně, pro čínsko-japonskou válku roku 1894, pro válku vedenou boxery roku 1900 a je charakteristická i pro nynější čínsko-japonskou válku.

Ovšem v jiné situaci si rozpory vyměňují své místo. Když se imperialismus neuchyluje k ozbrojenému útisku a užívá mírnějších forem útisku — tlaku v politické, hospodářské, kulturní a jiné oblasti —, může vládnoucí třída polokoloniální země kapitulovat před imperialismem, a tehdy mezi nimi vzniká svazek pro společné utiskování lidových mas. Lidové masy pak často přistupují k občanské válce jako formě boje proti bloku imperialistů a tříd feudálů. Imperialismus nezřídka užívá nepřímých cest k podpoře reakčních sil polokoloniální země při potlačení lidu, aniž se uchyluje k přímým akcím. V takových případech se zvláště zostřují vnitřní rozpory.

Taková situace byla charakteristická pro revoluční válku roku 1911, pro revoluční válku roku 1924 —1927, pro desetiletou revoluční agrární válku po roce 1927 v Číně. Analogickou situaci

pozorujeme i při vnitřních válkách mezi různými vládnoucími klikami v polokoloniích, například ve válkách mezi militaristy v Číně.

Když revoluční válka v zemi nabývá takových rozměrů, že začíná ohrožovat samu existenci imperialismu a jeho agentury — vnitřní reakce —, pak imperialismus ve snaze zachovat své panství se často chápá kromě uvedených prostředků i prostředků jiných:

je to buď vnesení rozkolu do tábora revoluce, nebo přímý vpád zahraničních ozbrojených sil na pomoc vnitřní reakci. V těchto případech mezi zahraničním imperialismem a vnitřní reakcí země, seskupujícími se zcela nezástřeně na jednom pólu a lidovými masami na druhém pólu, vzniká hlavní rozpor, který určuje vývoj nebo ovlivňuje vývoj druhých rozporů.

Příkladem takové ozbrojené intervence je pomoc různých kapitalistických zemí reakcionářům v Rusku po Říjnové revoluci. Příkladem rozkolu revoluční fronty je zrada Čankajška roku 1927.

Je tedy naprosto nepochybné, že v každé z různých etap vývoje procesu existuje jen jeden hlavní rozpor, který má vedoucí úlohu.

Z toho vyplývá, že v jakémkoli procesu, existuje-li v něm mnoho rozporů, vždy je jeden rozpor hlavní, který má vedoucí, rozhodující úlohu, kdežto ostatní zauímají druhořadé a podřízené postavení. Musíme se tedy při studiu jakéhokoli procesu, je-li to složitý proces, obsahující více než dva rozpory, snažit najít rozpor hlavní. Snadno rozřešíme všechny problémy, když najdeme tento hlavní rozpor. Taková je metoda, jejíž vzor nám podal Marx při svém zkoumání kapitalistické společnosti. Tutéž metodu vidíme u Lenina a Stalina při zkoumání imperialismu a všeobecné krize kapitalismu, při zkoumání ekonomiky Sovětského svazu. Tisíce a tisíce učenců a praktiků nechápou tuto metodu; proto tápou jako v tmách, nemohou najít ústřední článek, proto nemohou najít ani metodu řešení rozporů.

Výše již bylo řečeno, že nelze přistupovat stejným způsobem ke všem rozporům v procesu, že je třeba rozlišit rozpory hlavní a rozpory druhořadé, přičemž je nejdůležitější postihnout rozpor hlavní. Je však možno přistupovat stejným způsobem k oběma stránkám v různých rozporech, ať již v hlavním rozporu, nebo v druhořadém? Nikoli, rovněž nelze. Stránky jakéhokoli rozporu se vždy vyvíjejí nerovnoměrně. Někdy se zdá, že mezi nimi je rovnováha, ale to je jen dočasný a relativní stav; základní stav je nerovnoměrný vývoj. Ze dvou stránek rozporu jedna je vždy hlavní, kdežto druhá druhořadá. Hlavní je ta, která má v rozporu vedoucí úlohu. Charakter věcí a jevů je v základech určován stránkou rozporu, jež má dominující postavení.

Takové postavení stránek rozporu není však neměnné — hlavní a vedlejší stránka rozporu přecházejí jedna v druhou a podle toho se mění i charakter jevů. Je-li v určitém procesu nebo v určité etapě vývoje rozporu hlavní jeho stránkou A a vedlejší stránkou B, pak v jiné etapě vývoje nebo v jiném procesu vývoje se postavení stránek vzájemně mění — mění se v závislosti na stupni změny poměru sil obou bojujících stránek rozporu v procesu vývoje jevu.

Často říkáme, že „staré je vystřídáno novým“. Vystřídání starého novým je všeobecný a nezrušitelný zákon vesmíru. Přeměna jednoho jevu v jiný skokem, uskutečňujícím se v různých formách v souhlase s charakterem samého jevu a podmínkami, v nichž se nachází — to je právě proces vystřídání starého novým. V každém jevu je obsažen rozpor mezi novým a starým, plodící mnohotvárný a složitý boj. Výsledkem tohoto boje je, že nové roste a pozvedává se k hlavní úloze; staré naopak slábne a stává se odumírajícím; jakmile nové nabude vrchu nad starým, starý jev se svou kvalitou se přeměňuje v nový jev s vlastní novou kvalitou. Z toho vyplývá, že kvalita věcí

nebo jevů je v základě určována hlavní stránkou rozporu, která má dominující postavení. Když se mění hlavní stránka rozporu, která má dominující postavení, v souhlase s tím se mění i kvalita jevu.

Kapitalismus, jenž byl v podřízeném postavení ve staré, feudální společnosti, proměňuje se v kapitalistické společnosti ve vládnoucí sílu; v souhlase s tím se mění i charakter společnosti — proměňuje se z feudální v kapitalistickou. V nové, kapitalistické společnosti se feudalismus proměňuje ze síly v minulosti vládnoucí v podřízenou sílu a potom postupně hyne. Tak tomu bylo na příklad v Anglii a Francii. S rozvojem výrobních sil se buržoazie z nové, pokrokové třídy mění ve starou, reakční třídu; nakonec je svrhávána proletariátem a proměňuje se v třídu vyvlastněnou a zbavenou moci. Tato třída rovněž časem zahyne. Proletariát, početně značně převyšující buržoazii a rostoucí současně s buržoazií, ale pod jejím panstvím, je novou silou; zaujímá v počátečním období postavení na buržoazii závislé, postupně však roste, sílí a proměňuje se v třídu nezávislou, která má vedoucí roli v dějinách, v třídu, jež nakonec přichází k moci a stává se vládnoucí. Přitom se mění charakter společnosti — ze staré, kapitalistické, vzniká nová, socialistická. Taková je cesta, kterou již prošel Sovětský svaz a po níž nevyhnutelně půjdou všechny ostatní země.

Pokud jde o Čínu, zde v rozporném procesu její proměny v polokolonii má hlavní úlohu imperialismus. Imperialismus utlačuje čínský lid. Čína se přeměnila z nezávislé země v polokolonii. Situace se však určitě změní, v podmínkách boje ty síly, které vyrostly v čínském lidu pod vedením proletariátu, nevyhnutelně promění Čínu z polokolonie v nezávislý stát, imperialismus bude svržen. Stará Čína se nevyhnutelně přemění v novou Čínu.

Změna staré Číny v novou zahrnuje v sobě i proměnu v postavení starých, feudálních sil a nových, lidových sil. Stará, feudální statkářská třída bude svržena, přemění se z vládnoucí v podřízenou a také postupně zahyne. Lid však pod vedením proletariátu se přemění z podřízeného ve vládnoucí.

Přitom se změní charakter čínské společnosti, to jest, stará, polokoloniální, polofeudální společnost se změní v novou, demokratickou.

Změny podobného druhu se již udály v minulosti. Mandžuská dynastie, která vládla v Číně téměř 300 let, byla svržena v revoluci roku 1911 a revoluční Ichung-meng-chuej, vedený Sunjatsenem, dobyl vítězství. V revoluční válce v letech 1924-1927 se spojené revoluční síly Kuomintangu a komunistické strany na jihu Číny změnily ze slabých v mohutné a vybojovaly vítězství v Severním pochodu, kdežto kdysi hrozni severní militaristé byli svrženi. Roku 1927 lidové síly, vedené komunistickou stranou, pod úderu kuomintangské reakce značně zeslábly, avšak po očistě vlastních řad od oportunistů znovu postupně vyrostly a zesílily. Na území revolučních základů, řízených komunistickou stranou, změnili se rolníci z poddaných ve vládnoucí, kdežto statkáři zažili obrácenou proměnu. Tak ve světě stále dochází k vystřídání starého novým, neustále se uskutečňuje likvidace starého a vznik nového, zánik starého a zrod nového, či umírání starého a rozvoj nového.

Někdy v revolučním boji převládají obtíže nad příznivými podmínkami; v tom případě jsou obtíže hlavní stránkou rozporu, kdežto příznivé podmínky druhořadou. Avšak úsilím revolucionářů se daří postupně překonat obtíže, vytvořit novou, příznivou situaci, a tehdy nepříznivé postavení je nahrazováno příznivým. Tak bylo po porážce revoluce v Číně roku 1927, tak bylo i s Rudou armádou Číny v době Velikého pochodu. I v současné čínsko-japonské válce je Čína opět v těžké situaci, ale můžeme to změnit, dosáhnout podstatné změny v postavení čínské a japonské strany. V opačných podmínkách se může příznivá situace proměnit v nepříznivou, dopustí-li se revolucionáři chyb. Vítězství vybojované v revoluci roku 1924-1927 se obrátilo v porážku. Roku 1934 jsme úplně ztratili revoluční základny vytvořené v řadě provincií jižní Číny po roce 1927.

Stejně je tomu i s rozporům v pohybu od neznalosti k poznání při osvojování si věd. Na počátku, když právě přistupujeme ke studiu marxismu, existuje rozpor mezi naší neznalostí nebo omezenou znalostí marxismu a poznáním marxismu. Studujeme-li však usilovně, můžeme se domoci přeměny neznalosti v poznání, mělkých znalostí v hluboké, přeměny neschopnosti uplatnit marxismus v jeho obratné uplatňování.

Někdo se domnívá, že existují takové rozpory, na něž se tato poučka vůbec nevztahuje; například, jsou-li v rozporu mezi výrobními silami a výrobními vztahy hlavní stránkou výrobní síly, je-li v rozporu mezi teorií a praxí hlavní stránkou praxe, v rozporu mezi ekonomickou základnou a nadstavbou hlavní stránkou ekonomická základna, tu se postavení stránek, zdá se, vzájemně nemění. To je však pojetí charakteristické pro mechanistický, nikoli dialektický materialismus. Samozřejmě výrobní síly, praxe a ekonomická základna všeobecně vystupují v hlavní, rozhodující úloze, a kdo toto neuznává, není materialistou. Je však třeba také uznat, že v určitých podmínkách opět i výrobní vztahy, teorie a nadstavba mají hlavní, rozhodující úlohu. Když se beze změny výrobních vztahů nemohou výrobní síly dále rozvíjet, začíná mít změna výrobních vztahů hlavní, rozhodující úlohu. Když podle Leninových slov „*bez revoluční teorie nemůže být ani revolučního hnutí*“¹⁵, tehdy začíná mít vytvoření a rozšiřování revoluční teorie hlavní, rozhodující význam. Když je třeba provést nějakou věc (nezáleží jakou), avšak není přitom jasný směr, metoda, plán nebo pokyny, pak ujasnění směru, metody, vypracování plánu nebo pokynů se stává hlavním, rozhodujícím. Když politická, kulturní apod. nadstavba brzdí rozvoj ekonomické základny, tu se politické a kulturní přeměny stávají hlavní, rozhodující věcí. Nehřeší tyto poučky proti materialismu? Nikoli, nehřeší. Protože uznáváme, že v celkovém průběhu historického vývoje materiální prvek určuje duchovní, společenské bytí určuje společenské vědomí, ale současně uznáváme, a je třeba uznávat zpětné působení duchovního prvku na materiální, zpětné působení společenského vědomí na společenské bytí, zpětné působení nadstavby na ekonomickou základnu. Tím nehřešíme proti materialismu, ale odmítající mechanistický materialismus, vyznáváme materialismus dialektický.

Neprozkoumat při studiu specifičnosti rozporů takové dva problémy, jako problém hlavního rozporu a vedlejšího, to jest neprozkoumat tyto rozdíly v rozporech, znamená upadnout do abstrakcí, nebýt s to konkrétně pochopit, co se děje s rozpory, a tedy nebýt s to najít správnou metodu řešení rozporů. Tyto rozdíly obsažené v rozporech, tyto jejich zvláštní rysy se vysvětlují nerovnoměrností vývoje stránek rozporu. Ve světě se nic nevyvíjí absolutně rovnoměrně, a proti teorii rovnoměrnosti nebo teorii rovnováhy musíme bojovat. Zároveň v nerovnoměrném vývoji stránek rozporu a ve změnách hlavní a vedlejší stránky rozporu v procesu vývoje se právě projevuje síla nového, povolaného vystřídá staré. Studium různých stavů nerovnoměrnosti ve vývoji rozporů, studium hlavního rozporu a vedlejších rozporů, studium hlavní a vedlejší stránky v rozporu je jednou z důležitých metod, jak revoluční strana určuje svou správnou politickou a vojenskou strategii a taktiku. Je třeba, aby všichni komunisté tomu věnovali důkladnou pozornost.

5. TOTOŽNOST A BOJ PROTIKLADŮ

Když jsme si ujasnili otázku všeobecnosti a specifičnosti rozporu, přejděme k prozkoumání otázky totožnosti a boje protikladů.

Totožnost, jednota, shoda, vzájemné pronikání, vzájemné prolínání, vzájemná závislost (nebo vzájemná podmíněnost), vzájemná spojitost nebo vzájemné působení — to vše jsou různé termíny pro též pojem, který můžeme charakterizovat dvěma poučkami:

1. každá ze dvou stránek jakéhokoli rozporu v procesu vývoje jevů předpokládá existenci druhé, protikladné stránky, přičemž obě stránky společně existují v jediném;
2. každá ze dvou protikladných stránek se v určitých podmínkách proměňuje ve svůj protiklad.

To se právě nazývá totožností.

Lenin říká:

„Dialektika je učení o tom, jak protiklady mohou být a bývají (jak se stávají) totožnými — za jakých podmínek bývají totožné, přeměňující se jeden v druhý —, proč lidský rozum nemá brát tyto protiklady jako mrtvé, strnulé, nýbrž jako živé, podmíněné, pohyblivé, přeměňující se jeden v druhý.“¹⁶

Jaký je smysl těchto Leninových slov?

Protiklady ve všech procesech se vždy vzájemně vylučují, vzájemně bojují, vzájemně proti sobě stojí. I v procesech vývoje všech jevů ve světě i v lidském myšlení jsou obsaženy takové protikladné stránky; výjimka zde nebývá. V prostém procesu existuje jen jedna dvojice protikladů, kdežto v složitých procesech jich bývá více. Tyto dvojice protikladů jsou pak v rozporu mezi sebou. Taková je přirozená povaha všech jevů objektivního světa i lidského myšlení, tak vzniká jejich pohyb.

Z toho vyplývá, že protiklady jsou krajně netotožné, zdaleka nejsou jednotné; proč tedy mluvíme o jejich totožnosti nebo jednotě?

Věc je v tom, že protikladné stránky nemohou existovat izolovaně od sebe navzájem. Chybí-li jedna ze dvou proti sobě stojících protikladných stránek, mizí podmínky existence i pro druhou stránku. Zamyslete se: může existovat odděleně nějaký z navzájem protikladných jevů nebo protikladných svým významem pojmů, vznikajících ve vědomí člověka? Bez života není smrti; bez smrti není života. Bez horního není dolní; bez dolního není horní. Bez neštěstí není štěstí; bez štěstí není neštěstí. Bez snadného není obtížné; bez obtížného není snadné. Bez statkáře není pachtýře; bez pachtýře není statkáře. Bez buržoazie není proletariátu; bez proletariátu není buržoazie. Bez imperialistického národnostního útisku není kolonií a polokolonií; bez kolonií a polokolonií není imperialistického národnostního útisku. Tak je tomu se všemi protiklady. V určitých podmínkách na jedné straně stojí proti sobě navzájem, kdežto na druhé straně vzájemně souvisí, vzájemně se pronikají, vzájemně se prolínají, vzájemně na sobě závisí. To se právě nazývá totožností. Všem protikladným stránkám v určitých podmínkách je vlastní ne-totožnost, a proto se nazývají protiklady. Ale zároveň mezi nimi existuje i totožnost, a proto jsou vzájemně spjaté.

K tomu se vztahují Leninova slova, že dialektika zkoumá, „jak protiklady mohou být a bývají (jak se stávají) totožnými.. “ Jak mohou být? Právě v důsledku toho, že jejich existence je vzájemně podmíněná. Takový je první význam pojmu „totožnost“.

Avšak stačí říci, že existence obou stránek rozporu je vzájemně podmíněna, že mezi nimi existuje totožnost, a že proto společně existují v jediném? Nikoli, nestačí. Věc se neomezuje tím, že obě stránky rozporu jsou vzájemně podmíněné: důležitější je ta okolnost, že se protiklady vzájemně v sebe přeměňují. To znamená, že každá ze dvou protikladných stránek, vlastních jevu, se v určitých podmínkách přeměňuje ve svůj protiklad, přechází do toho postavení, které zaujímá proti ní stojící stránka. Takový je druhý význam pojmu „totožnost protikladů“.

Proč i zde existuje totožnost? Podívejte se: revolucí se proletariát z porobené třídy přeměňuje ve vládnoucí, kdežto vládnoucí do té doby buržoazie se přeměňuje v porobenou třídu, přechází do toho postavení, které zaujímal její antipod. V Sovětském svazu se to už uskutečnilo, tak tomu bude i v celém světě. Tážeme se: jak by se mohly dít takové změny, kdyby neexistovala mezi těmito protiklady v určitých podmínkách spojitost a totožnost?

Kuomintang, který měl v určité etapě nové historie Číny jistou kladnou úlohu, v důsledku své třídní povahy a slibů imperialismu (toto jsou podmínky) přešel po roce 1927 na cestu kontrarevoluce, ale pod vlivem zosíření čínsko-japonských rozporů a politiky jednotné fronty, prováděné komunistickou stranou (toto jsou podmínky), byl donucen se vyslovit pro odpor Japonsku. Mezi protiklady, přeměňujícími se v sebe navzájem, existuje určitá totožnost.

V tom záleží a bude záležet proces agrární revoluce, kterou provádíme: třída statkářů, vlastníci půdy, se přeměňuje v třídu zbavenou půdy, kdežto rolníci bezzemci se stávají drobnými vlastníky, jimž se dostalo půdy. Přítomnost něčeho a nepřítomnost něčeho, získání a zbavení jsou v určitých podmínkách vzájemně spjaty, je mezi nimi totožnost. V podmínkách socialismu se opět soukromé vlastnictví rolníků přemění ve společenské vlastnictví v socialistickém zemědělství, to se již uskutečnilo v Sovětském svazu a uskuteční se v celém světě. Mezi soukromým a společenským vlastnictvím existuje most vedoucí z jednoho břehu na druhý; ve filozofii to nazýváme totožností, vzájemnou přeměnou, vzájemným pronikáním.

Upevňování diktatury proletariátu nebo diktatury lidu je přípravou podmínek pro likvidaci této diktatury a přechod na vyšší stupeň, kdy stát jako takový zmizí. Vytváření a rozvoj komunistické strany je přípravou podmínek pro vymizení komunistické strany a všech politických stran vůbec. Vytvoření revoluční armády, vedené komunistickou stranou, a vedení revoluční války je přípravou podmínek k tomu, abychom navždy skoncovali s válkou. To je celá řada protikladů, jež se zároveň navzájem podmiňují.

Je známo, že válka a mír jsou jevy přecházející v sebe navzájem. Válka přechází v mír; například první světová válka přešla v poválečný mír; občanská válka v Číně byla nyní zastavena a v zemi nastal mír. Mír přechází ve válku; například roku 1927 spolupráce mezi Kuomintangem a komunistickou stranou přešla ve válku; je možné, že i nynější mírová mezinárodní situace přejde v druhou světovou válku. Proč se toto děje? Proto, že v třídní společnosti jsou takové protikladné jevy, jako válka a mír, v určitých podmínkách vzájemně spjaty.

Všechny protiklady jsou ve vzájemné souvislosti, a nejen v určitých podmínkách společně existují v jediném, ale v určitých podmínkách přecházejí v sebe navzájem — takový je význam pojmu „totožnost protikladů“ v plném jeho obsahu. Právě o tom mluví Lenin: „*Jak protiklady mohou být a bývají (jak se stávají) totožnými — za jakých podmínek bývají totožné, přeměňují se v sebe navzájem...*“

„*Proč lidský rozum nesmí brát tyto protiklady jako mrtvé, strnulé, nýbrž jako živé, podmíněné, pohyblivé, přeměňující se jeden v druhý?*“ Proto, že takové jsou ve skutečnosti objektivně existující věci a jevy. Jednota nebo totožnost protikladných stránek objektivně existujícího jevu nebývá nikdy mrtvá, strnulá, ale je živá, podmíněná, pohyblivá, dočasná, relativní; všechny protiklady v určitých podmínkách přecházejí v sebe navzájem; a odrazem toho v lidském myšlení je marxistický, dialekticko-materialistický světový názor. Jen reakční vládnoucí třídy, i nyní existující, i ty, které existovaly v minulosti, a rovněž v jejich službách metafyzika — chápou protiklady ne jako živé, podmíněné, pohyblivé, přeměňující se v sebe navzájem, ale jako mrtvé a strnulé propagují všude

tento chybný názor a uvádějí v omyl lidové masy ve snaze prodloužit své panství. Úkolem komunistů je odhalovat chybné ideje reakcionářů a metafyziků, propagovat dialektiku, vlastní jevům, a napomáhat přechodu jednoho jevu v jiný — ve jménu dosažení revolučních cílů.

Říkáme-li, že v určitých podmínkách existuje totožnost protikladů, máme na mysli, že tyto protiklady jsou reálné, konkrétní, a že přeměna jednoho z nich v druhý rovněž je reálná a konkrétní. Vezmeme-li rozmanité proměny v mýtech, jako například v mýtu o honbě Kchua Fu za sluncem z knihy Šan-chaj-t'ing¹⁷, v mýtu o tom, jak hrdina I lukem sestřelil devět slunců, z knihy Chuaj-nan-c'¹⁸, o sedmdesáti dvou proměnách Sun Wu-kchungu z knihy Si-jou-t'i¹⁹ a o proměně duchů a lišek v člověka z knihy Liao-čaj č'-i²⁰ atd. Vzájemné přeměny protikladů v těchto mýtech jsou naivními, fantastickými proměnami, plodem subjektivní obrazotvornosti lidí, vzbuzené přeměnami nesčíslných a mnohotvárných reálných protikladů — to vůbec nejsou reálné změny, jež se dějí s konkrétními protiklady. Marx praví: „Všechna mytologie přemáhá, ovládá a utváří přírodní síly v obrazotvornosti a obrazotvorností; mizí tedy se skutečným ovládnutím těchto přírodních sil.“²¹ I když tato vyprávění o nesčíslných proměnách, obsažená v mýtech (a v pohádkách), mohou působit lidem potěšení, protože zobrazují překonání přírodních sil lidmi — nejlepší z nich se navíc vyznačují „věčným půvabem“ (Marx) —, přece však mýty nebyly vytvářeny na základě určitých konkrétních situací, vznikajících z totožnosti a boje protikladů, a proto nejsou vědeckým odrazem skutečnosti. To znamená, že se stránky, utvářející v mýtech nebo pohádkách rozpory, nevyznačovaly reálnou totožností, tyto totožnosti jsou jen v představách. Marxistická dialektika však vědecky obráží totožnosti v reálných přeměnách.

Proč se vejce může přeměnit v kuře, ale kámen se v kuře přeměnit nemůže? Proč mezi válkou a mírem existuje vzájemná spojitost, kdežto mezi válkou a kamenem takové spojitosti není? Proč člověk může rodit jen člověka, a nikoli něco jiného? Věc není v ničem jiném než v tom, že jednota protikladů je možná jen v určitých nutných podmínkách. Bez určitých nutných podmínek nemůže být žádné jednoty.

Proč únorová buržoazně demokratická revoluce roku 1917 v Rusku bezprostředně přerostla v Říjnovou proletářskou socialistickou revoluci, kdežto francouzská buržoazní revoluce nepřerostla bezprostředně v socialistickou revoluci a Pařížská komuna roku 1871 nakonec utrpěla porážku?

Proč Mongolsko a střední Asie s jejich kočovným zřízením uskutečňují bezprostřední přechod k socialismu? Proč čínská revoluce může minout kapitalistickou cestu a bezprostředně přejít k socialismu, nejlít starou historickou cestou západních zemí, neprocházet etapou buržoazní diktatury?

Všechno to nevysvětlíme ničím jiným než konkrétními podmínkami každého daného období. Jestliže v procesu vývoje jevů již dozrály určité nutné podmínky, pak vznikají určité protiklady, přičemž tyto protiklady (dvojice nebo více) jsou vzájemně podmíněné a přeměňují se v sebe navzájem. Jinak by to vše bylo nemožné.

Tak je tomu s otázkou totožnosti. Nuže, co je to boj? Jaký je vztah mezi totožností a bojem?

Lenin praví: „*Jednota (shoda, totožnost, rovnost působení) protikladů je podmíněná, dočasná, přechodná, relativní. Boj vzájemně se vylučujících protikladů je absolutní, jako je absolutní vývoj, pohyb.*“²²

O čem zde mluví Lenin?

O tom, že všechny procesy mají počátek a konec, všechny přecházejí ve své protiklady. Stálost všech procesů je relativní, kdežto proměnlivost, vyjadřující se v procesu jednoho přechodu v jiný, je absolutní.

Jakémukoli jevu jsou v jeho pohybu vlastní dva stavy — stav relativního klidu a stav absolutní změny. Tyto dva stavy jsou vyvolávány vzájemným bojem dvou protikladných principů, obsažených v samotném jevu. Když je jev ve svém pohybu v prvním stavu, dochází jen ke kvantitativní, nikoli kvalitativní změně, a to se projevuje v zdánlivém klidu. Když pak jev ve svém vývoji je v druhém stavu v důsledku toho, že po dobu trvání v prvním stavu kvantitativní změny již došly k jistému nejvyššímu bodu, dochází v něm k rozdělení jediného, vzniká kvalitativní změna, a to se projevuje v zjevných změnách. Jednota, semknutost, svazek, soulad, pevnost, rovnováha, stagnace, klid, stálost, rovnoměrnost, soudržnost, přitažlivost atd., které pozorujeme v každodenním životě, to všechno jsou projevy věcí existujících ve stavu kvantitativních změn, kdežto rozčlenění jednotného a narušení stavu semknutosti, svazku, souladu, pevnosti, rovnováhy, stagnace, klidu, stálosti, rovnoměrnosti, soudržnosti, přitažlivosti a jejich přechod v protikladný stav jsou projevy věcí existujících ve stavu kvalitativních změn, změn probíhajících při přechodu jednoho procesu v jiný. Věci, jevy neustále přecházejí z prvního stavu do druhého, přičemž boj protikladů existuje při obou stavech, a vyřešení rozporu se uskutečňuje prostřednictvím druhého stavu.

Proto je jednota protikladů podmíněná, dočasná, relativní, kdežto boj vzájemně se vylučujících protikladů je absolutní.

Výše jsme řekli, že mezi protiklady existuje totožnost, a proto mohou společně existovat v jediném a navzájem v sebe přecházet; hlavně záleží na podmínkách, to jest v určitých podmínkách mohou protiklady dojít k totožnosti a přecházet v sebe navzájem; bez těchto určitých podmínek není možné vytvoření protikladů, není možná jejich společná existence a není možný vzájemný přechod. Totožnost protikladů se vytváří jen v určitých podmínkách, a proto je totožnost podmíněná, relativní. Zároveň říkáme, že boj protikladů proniká celý proces od začátku až do konce a vede k přeměně jednoho procesu v jiný; boj protikladů existuje všude bez výjimky, a proto je bezpodmínečný, absolutní.

Sjednocení podmíněné a relativní totožnosti s bezpodmínečným a absolutním bojem vytváří rozporuplný pohyb všech jevů.

My, Číňané, často říkáme: „*Jsou protikladné, ale jedno rodí druhé.*“²³ To znamená, že mezi protiklady existuje totožnost. V těchto slovech, jež se přičítá metafyzice, je zachycena dialektika. „*Jsou protikladné*“, to znamená, že se protiklady vzájemně vylučují, čili proti sobě zápasí; „*jedno rodí druhé*“ znamená, že protiklady jsou v určitých podmínkách vzájemně spjaty a stávají se totožnými. Přitom uvnitř totožnosti probíhá boj, a bez boje není totožnosti.

V totožnosti je boj, ve specifickém je všeobecné, v jedinečném je obecné; řečeno Leninovými slovy „...*v relativním jest absolutní.*“²⁴

6. MÍSTO ANTAGONISMU MEZI ROZPORY

Při zkoumání problému boje protikladů vzniká otázka, co je antagonismus. Na tuto otázku odpovídáme: antagonismus je jednou z forem boje protikladů, a nikoli všeobecnou jeho formou.

Historie lidstva zná antagonismus mezi třídami, vyjadřující specifický projev boje protikladů. Vezmeme-li rozpor mezi třídou vykořisťovatelů a třídou vykořisťovaných, tu i v otrokářské, i ve

feudální, i v kapitalistické společnosti obě tyto vzájemné proti sobě stojící třídy po dlouhou dobu společně existují v jediné společnosti. Vedou mezi sebou boj, avšak jen tehdy, když vývoj rozporu mezi nimi dosahuje určitého stadia, nabývá tento boj formy nezastřeného antagonismu, který vyúsťuje v procesu svého vývoje v revoluci. Podobně dochází v třídní společnosti k přechodu od míru k válce.

V bombě — do jejího výbuchu — protiklady vlivem určitých podmínek dočasně společně existují v jediném. A teprve při nastoupení nových podmínek (vznícení) nastává výbuch. Analogicky je tomu i ve všech těch přírodních jevech, v nichž konec konců vyřešení starého rozporu a zrod nového se uskutečňuje ve formě přímého střetnutí. Osvojit si tuto poučku je velmi důležité. Pomáhá nám pochopit, že v třídní společnosti jsou revoluce a revoluční války nevyhnutelné, že bez toho nelze uskutečnit skok ve vývoji společnosti, nelze svrhnout reakční vládnoucí třídu s tím cílem, aby lid vzal moc do svých rukou. Komunisté musí odhalovat Iživou propagandu reakcionářů, tvrdících, že sociální revoluce není potřebná a není možná; komunisté musí pevně zastávat marxisticko-leninskou teorii sociální revoluce a pomáhat lidu pochopit, že sociální revoluce je nejen naprosto nutná, ale i plně možná; dějiny všeho lidstva i vítězství dosažené v Sovětském svazu potvrzují tuto vědeckou pravdu.

Je však třeba konkrétně zkoumat různé projevy boje protikladů a nepřipouštět nemístné uplatňování výše uvedené formule na všechny jevy. Rozpory a boj jsou všeobecné, absolutní, ale metody řešení rozporů, to jest formy boje, jsou různé v důsledku různého charakteru rozporů; jedny rozpory mají charakter nezastřeného antagonismu, jiné nikoli. V souhlase s konkrétním vývojem jevů se některé původně neantagonistické rozpory vyvíjejí v antagonistické, některé původně antagonistické se vyvíjejí v neantagonistické.

V podmínkách třídní společnosti jsou rozpory mezi správnými a chybnými názory v řadách komunistické strany, jak jsme o tom již hovořili, odrazem třídních rozporů. V počátečním období nebo v jednotlivých otázkách se tyto rozpory neprojeví vždy ihned jako antagonistické. Avšak s vývojem třídního boje mohou se tyto rozpory vyvinout v antagonistické, Dějiny VKS(b) nám ukázaly, že se rozpory mezi správnými názory Leninovými a Stalinovými a chybnými názory Trockého a Bucharina a jiných na počátku ještě neprojevovaly v antagonistické formě, ale v dalším se vyvinuly v rozpory antagonistické. Podobné případy byly i v dějinách Komunistické strany Číny. Rozpory mezi správnými názory mnohých soudruhů v naší straně a chybnými názory Čchen Tu-siouovy, Čang Kuo-taovy a jiných se z počátku rovněž neprojevovaly v antagonistické formě, ale později se vyvinuly v rozpory antagonistické. V nynějším období rozpory mezi správnými a chybnými názory uvnitř naší strany nevystupují v antagonistické formě, a jestliže soudruzi, kteří se dopustili chyb, dokáží je napravit, pak tyto rozpory se nevyvinou v rozpory antagonistické. Proto strana jednak musí vést tvrdý boj proti chybným názorům, ale na druhé straně musí dát soudruhům, kteří se dopustili chyb, plnou možnost, aby si je uvědomili. Za takové situace je zbytečný tvrdý boj, ba zřejmě neúčelný. Budou-li však osoby, které se dopustily chyb, na nich trvat a prohlubovat je, pak se tyto rozpory mohou vyvinout v rozpory antagonistické.

Ekonomické rozpory mezi městem a vesnicí v kapitalistické společnosti (kde město, kontrolované buržoazií, nelítostně vylupuje vesnici) i v oblastech panství Kuomintangu (kde město, kontrolované cizím imperialismem a čínskou kompradorskou velkoburžoazií, vesnici barbarsky odírá) jsou krajně antagonistické. V zemi socialismu a v našich revolučních základnách se však tyto antagonistické rozpory staly neantagonistickými a mizí v komunistické společnosti.

Lenin praví: „*Antagonismus a rozpor vůbec není totéž. Za socialismu první zmizí, druhé zůstane.*“²⁵ To znamená, že antagonismus je jen jednou z forem boje protikladů, a nikoli všeobecnou jeho formou, a proto uvedeného termínu nelze všude bez rozdílu používat.

7. ZÁVĚR

Nyní můžeme učinit stručné zobecnění. Zákon rozporu vlastního věcem, jevům, to jest zákon jednoty protikladů, je základní zákon přírody a společnosti, a tedy i základní zákon myšlení. Je přímo protikladný metafyzickému názoru na svět. Jeho objev znamenal velikou revoluci v dějinách poznání. Z hlediska dialektického materialismu existují rozpory ve všech procesech uskutečňujících se v objektivních jevech i v subjektivním myšlení, rozpory pronikají všechny procesy od začátku až do konce — v tom záleží všeobecnost a absolutnost rozporů. Rozporuplné jevy a každá ze stránek rozporu mají své zvláštnosti — v tom záleží specifičnost a relativnost rozporů. Protikladům v určitých podmínkách je vlastní totožnost, proto je možná jejich společná existence v jediném i jejich přeměna ve svůj protiklad. V tom rovněž záleží specifičnost a relativnost rozporů. Boj protikladů je však nepřetržitý, probíhá jak v době společné existence protikladů, tak i v době jejich přeměny v sebe navzájem, přičemž zvlášť názorně se boj projevuje v době přeměny jednoho protikladu v druhý — v tom opět záleží všeobecnost a absolutnost rozporů. Při zkoumání specifičnosti a relativnosti rozporů je třeba si všítat rozdílu mezi hlavním rozporem a rozpory vedlejšími, mezi hlavní a vedlejší stránkou rozporu. Zkoumáme-li všeobecný charakter rozporů a boje protikladů, musíme mít na zřeteli rozdíly v mnohotvárných formách boje protikladů, jinak nevyhnutelně chybíme.

Jestliže si studiem opravdově ujasníme vyložené tu základní poučky, dokážeme rozdrtit dogmatické názory, přičící se základním principům marxismu-leninismu a škodící naší revoluční věci; pak pomůžeme soudruhům uvést jejich zkušenosti v systém, pozvednout je na principiální výši a vyhnout se opakování chyb empirismu. Takový je stručný závěr, vyplývající z našeho prozkoumání zákona rozporu.

---

1. V. I. Lenin: Konspekt Hegelovy knihy a Přednášky o dějinách filozofie, sv. I, Eleatská škola, In Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953, s. 229. [←](#)

2 „Rozdvojení jednotného a poznání jeho protikladných částí (viz citát z Filona O Herakleitovi na začátku III. části („O poznání“) Lassalova Herakleita) je jednou z podstatných vlastností, jednou ze základních, ne-li základní zvláštností či rysem dialektiky.“ In Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953, s. 319). „Krátce možno dialektiku definovat jako učení o jednotě protikladů. Tím bude zachyceno jádro dialektiky, ale to vyžaduje vysvětlení a rozvinutí.“ V. I. Lenin: Konspekt Hegelovy knihy Věda o logice. In Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953,5, 188. [←](#)

3. V. I. Lenin: K otázce dialektiky. In Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953, s. 319-320. [←](#)

4 V epoše Chán známý představitel konfuciánské školy Tung Čung-šu (179-104 př. n. I.) pravil císaři Wuti: „Tao pochází z nebe. Nebe je neměnné, neměnné je i tao.“ Slovo „tao“ bylo široce používáno starými čínskými filozofy. Znamenalo „cestu“, „princip“ a rovněž „zákon“, „zákonitost“.
[←](#)

5 B. Engels: Anri-Dühring. První část. Filozofie, XII. Dialektika. Kvantita a kvalita, Svoboda, Praha 1949, s. 103. [←](#)

- 6 V. I. Lenin: Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953, s. 319. [←](#)
7. B. Engels: Anti-Diůhring. Svoboda, Praha 1952, s. 104. [←](#)
- 8 V. I. Lenin: Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953, s. 319. [←](#)
9. V. I. Lenin: K otázce dialektiky. In Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953, s. 320. [←](#)
- 10 Ve stati Komunismus Lenin kritizoval Bélu Kuna, který byl členem Komunistické strany Maďarska a později byl odhalen jako zrádce věci dělnické třídy. Lenin psal, že Béla Kun obchází „to, v čem je samo jádro, v čem je živá duše marxismu: konkrétní analýzu konkrétní situace“. Viz V. I. Lenin: Komunismus. Spisy, sv. 31, s. 143. [←](#)
- 11 Viz poznámku na s. 221. [←](#)
- 12 Wej Čeng (580—643 n. 1.) — politik a historik, který žil v prvním období epochy Tchang. Uvedený citát je ze 192. svazku letopisu C'-č' tung-tien. [←](#)
- 13 Šuej-chu-čuan je nejvýznamnější literární dílo 19. století, vytvořené na sklonku vlády dynastie Juan a počátku vlády dynastie Ming. Za autora tohoto románu, v němž je vyličeána selská válka v posledních letech Severní dynastie Sung, se pokládá Š'Naj-an. Hlavním hrdinou románu je Sung Ťiang. Osada Ču-t'ia-čuang byla nedaleko od Liang-šan-po, základny selské války. Vlastníkem této osady byl velký statkář-despota Ču Čchao-féng. [←](#)
- 14 V. I. Lenin: Ještě jednou o odborech, o současné situaci a o chybách Trockého a Bucharina. In Spisy, sv. 32, s. 72, rus. vyd. [←](#)
- 15 V. I. Lenin: Co dělat? Vybrané spisy sv. I. Svoboda, Praha 1950, s. 164. [←](#)
- 16 V. I. Lenin: Konspekt Hegelovy knihy Věda o logice. In Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953, s. 83. [←](#)
- 17 Šan-chaj-t'ing je dílo epochy Čan-kuo (4.—2. století př. n. I.). Kchua Fu je božská bytost, o níž kniha Šan-chaj-t'ing vypráví. Práví se v ní: „„Kchua Fu se hnál za sluncem. Na cestě pocítil žízeň a pil ze dvou řek — Chuang-che a Wej. Voda těchto řek nestačila, i dal se na sever, aby se tam napil ve Velkém moři. Nedoběhl však na místo a zemřel žízní na půl cestě. Hůl, kterou tam zanechal, se proměnila v les.“ (Oddíl Chaj waj pěj t'ing). [←](#)
- 18 I je hrdina staročínské pověsti. Ve známém mýtu o tom, jak hrdina I střílel na slunce, se mluví o jeho umění přesně střílet z luku. V knize Chuaj-nan-c', napsané Liou Anem (jenž žil v době dynastie Chán — 2. stol. př. n. I.), se praví: „Za časů Jao vyšlo současně deset sluncí, shořelo všechno obilí, zašly všechny rostliny a lid neměl čím se živit. Bystronohé šelmy s dračí hlavou požirající lidi, netvoři s dlouhými zuby, netvoři způsobující požáry a povodně, práci-orkány bořící obydlí, divocí kanci obludných rozměrů, ohromní jedovatí hadi působili lidu útrapy. Jao přikázal I zastřelit deset sluncí na nebi i netvory na zemi... Všechen lid plesal.“ Spisovatel Wang I epochy Východní Chán (2. stol. n. I.) v poznámkách k veršům starého básníka Čchů Jüana „Tchien Wen“ rovněž píše: „Za časů Jao současně vyšlo deset sluncí a shořely všechny rostliny. Jao přikázal I zastřelit deset sluncí. Ten zastřelil devět sluncí... a jedno slunce zůstalo.“ [←](#)
- 19 Si-jou-ři je fantastický román, napsaný v 16. stol. n. |. Hlavní postavou románu je Sun Wu-kchung— opice-čarodějnice. Zнала tajemství sedmdesáti dvou proměn a podle svého přání se mohla proměňovat ve zvíře, ptáka, rybu, hmyz, trávu, strom, v různé předměty, člověka aj. [←](#)

20 Liao-čaj č-i je soubor pohádek, sestavený Pchu Sung-lingem v epoše dynastie Čching (17. stol.) na základě sebraných lidových pověstí. Soubor obsahuje 431 vyprávění, většinou o kouzlech prováděných tajemnými poustevníky a chytrými liškami. [←](#)

21 K. Marx: Ke kritice politické ekonomie. SNPL, Praha 1953, s. 179-180. [←](#)

22 V. I. Lenin: K otázce dialektiky. In Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953, s. 320. [←](#)

23 S tímto výrokem se poprvé setkáváme v letopisu Čchen Chán šu (sv. 30., oddíl I wen č), sestaveném známým čínským historikem 1. stol. n. I. Pan Ku. V pozdějších letech byl velmi rozšířen. V textu je řečeno toto: „Z deseti filozofických škol zaslouží pozornost jen devět. Všechny vznikly v období, kdy moc zákonného vládce upadla a místní vládcí začali zápasit mezi sebou, přičemž každý z nich začal vládnout svým způsobem. V těchto podmínkách se jedna za druhou objevily četné školy a každá z nich, vyslovujíc své vlastní poučky, velebila to, co pokládala za správné. Každá horlivě hlásala své učení, snažíc se, aby bylo přijato nějakým místním vládcem. Jejich názory, nehledíce na rozdíly, podobně jako oheň a voda vzájemně se potíraly a vzájemně rodily jedny druhé. Milosrdenství a smysl pro povinnost, vzdávání cti a přátelství — jsou protikladné, ale jedno rodí druhé“ [←](#)

24 V. I. Lenin: K otázce dialektiky. In Filozofické sešity. SNPL, Praha 1953, s. 320. [←](#)

25 V. I. Lenin: Poznámky ke knize N. Bucharina „Ekonomika přechodného období“. In Leninský sborník XI, 2. vyd. Moskva-Leningrad 1931, s. 357. [←](#)